

Матвійчук Валентина

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

РОЛЬ Е. БЕНЕША В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Ключові слова: міжнародні відносини, Едуард Бенеш, Чехословаччина, Ліга Націй, Паризька мирна конференція, Мала Антанта.

Keywords: international relations, Edvard Beneš, Czechoslovakia, League of Nations, Paris Peace Conference, Little Entente.

Е. Бенеш – одна зі знакових постатей у чехословацькій історії. Він залишався міністром закордонних справ під час усіх урядових криз міжвоєнного періоду. Керівництво внутрішньополітичними справами він зберіг за собою і після обрання на пост Президента у 1935 р.

Із часом змінюється сприйняття особистостей, які в певний час перебували, так би мовити, в центрі історії. Кожне покоління дивиться на своє минуле дещо інакше, ніж попереднє. Отже, історики часом переоцінюють спадщину та вчинки осіб, яким їхні попередники присвоїли унікальний знак, позитивний чи негативний. Саме так сталося з ключовою постаттю політичної авансцени Чехословаччини та європейської дипломатії з кінця Першої світової війни та до початку «Холодної війни» – Едвардом Бенешем.

Час від часу хтось із його беззастережних шанувальників намагався в засобах масової інформації захистити цю людину. Набагато більш поширеними, а також більш впливовими є погляди, які представляють Е. Бенеша в суто негативному світлі: як людину, яка зазнала невдачі у двох доленосних моментах чехословацької історії, у 1938 і 1948 р. Такий погляд на другого Президента Чехословаччини є принципово спрощеним. Це звичка поверхневих публіцистів зводити політичне життя Е. Бенеша до двох згаданих восьми років.

Важливу роль відіграє те, що особистість дипломата досить часто була об'єктом критики не тільки з боку дипломатів, але і наближених до нього осіб. Зокрема, секретар Бенеша Я. Смутни описував свого начальника як «Макіавелі» та «машину для роботи, без людських почуттів» [5, 422].

Е. Бенеш передусім відіграв важливу роль у створенні Чехословацької національної ради (1916), де обіймав функцію генерального секретаря [1, 49]. Результати дипломатичних зусиль привели до визнання Чехословацької національної ради як представника нової чехословацької держави Францією (червень 1918 р.), Англією (серпень 1918 р.) та Італією (жовтень 1918 р.). Саме він, як дипломат, у жовтні 1918 р. повідомив урядам Антанти про створення першого уряду чехословацької держави, де він виконував роль секретаря.

Едвард Бенеш – міністр закордонних справ, а згодом Президент Чехословаччини, визначав принципи ведення зовнішньополітичного курсу новоствореної держави протягом усього міжвоєнного періоду. В основі його ідей лежить концепція колективної безпеки та зовнішньополітичні пріоритети. Досягнення безпеки, на думку політика, можна реалізувати укладенням міждержавних дого-

ворів та підтриманням мирного врегулювання суперечок. Інструментом досягнення цілей була Ліга Націй. Е. Бенеш вбачав у міжнародній організації нову політичну силу, котра мала на меті узгодження інтересів та співпрацю на міжнародному рівні. У 20–30 рр. Ліга Націй була справді великою політичною та моральною силою, що на той час означало принципово мирне збалансування інтересів великих держав і взаємного підтримання балансу їх сил [4, 55–56].

У січні 1919 р. Е. Бенеш активно брав участь у діяльності Паризької мирної конференції, де вирішувалися питання післявоєнного врегулювання світу. Зокрема, вирішувалося питання про кордони Чехословаччини, які визначилися Версальським, Сен-Жерменським та Тріанонським договорами [3, 103].

Для забезпечення стабільності у Центральній-Східній Європі Е. Бенеш відіграв важливу роль у формуванні Малої Антанти – військово-політичного союзу Чехословаччини, Румунії та Югославії під патронатом Франції. «Наша політика Малої Антанти була просто вираженням нашого переконання, що напівфеодална Угорщина, вигнана з Першої світової війни, автоматично стане на бік німецького імперіалізму та пруської реакції проти своїх трьох менших країн у кожній майбутній європейській кризі, з міркувань як соціального, так і національного походження сусідів» [4, 56].

Кінець 20 – початок 30-х рр. ХХ ст. – важкий період у міжнародному житті Європи, що пов'язано з переродженням німецького милітаризму та ростом реваншистських цілей Третього Рейху. У своїх мемуарах Е. Бенеш писав, що він очікував можливих агресивних дій з боку Німеччини і не мав жодних ілюзій щодо політичних реалій приходу нацистів до влади: «Нацистська Німеччина знищила все, що її не влаштувало у Версальському договорі, і вимагала від інших підписантів дотримуватися тих його частин, які були їй вигідні. Вона знищила Локарнські договори та люто атакувала Велику Британію, коли та уклала угоду з Францією та Бельгією про збереження частин Локарнських договорів без змін» [4, 43].

Подальший перебіг подій призвів до трагічного фіналу. Усі спроби домовитися з Німеччиною були безрезультатними. Кульмінація кризи наближалася. 20 вересня 1938 р. англійський та французький послы вручили Е. Бенешу ноту з вимогою передати Німеччині прикордонні райони Чехословаччини, на що вони отримали рішучу відмову. У ніч із 20 на 21 вересня надійшов ультиматум: або передача територій, або західноєвропейські держави залишають Чехословаччину без підтримки. Після такого ультиматуму вихід був один – скоритися долі.

29–30 вересня 1938 р. у Мюнхені підписано угоду про передачу Німеччині важливих прикордонних територій між Німеччиною, Великобританією, Францією та Італією [2, 21]. 5 жовтня Бенеш пішов у відставку з поста Президента. Подальші дії розвиваються без його участі: у березні 1939 р. Чехословаччина була окупована німецькими військами.

Отже, Е. Бенеш став автором чехословацької моделі міжнародних відносин, головним принципом яких було поєднання інтересів держави та загальнолюдських цінностей. Е. Бенеш керував більшою мірою у своїй політичній діяльності не жадобою грошей чи влади, а «глобальними національними інтересами» у тому вигляді, якими він їх розумів.

Джерела та література

1. Криль М. Утворення і розвиток першої Чехословацької республіки: політичний і національний чинники. *Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль: Вид. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. Вип. 2. С. 47–56.
2. Павленко В., Кудрявська Я. Мюнхенська угода як наслідок чехословацько-німецького протистояння. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 103. С. 19–22.
3. Самогуга Ю. С. Утворення Чехословацької республіки у 1918 році. *Країни Центральної, Східної та Південно-Східної Європи в історичному дискурсі Західної цивілізації*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (7 квітня 2020 року). Полтава–Вітебськ, 2020. С. 101–106.
4. Beneš E., Paměti I. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. Praha: Orbis. 2004. 531 s.
5. Marès A. Le séjour d'Edouard Bénès en France (1915–1919). Paris, 1975.

Коняєва Карина

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОЛЕКСА ТИХИЙ – ОБЛИЧЧЯ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ НА ДОНЕЧЧИНІ

Ключові слова: *Олекса Тихий, русифікація, Донецька область.*

Keywords: *Oleksa Tykhy, russification, Donetsk region.*

Дисидентський рух – одне з найяскравіших явищ ХХ ст. в українській історії. Коли ми згадуємо про нього, то на думку одразу спадають такі постаті: Левко Лук'яненко, Іван Дзюба, Алла Горська та багато інших. Але мало хто згадує Олексу Тихого, уродженця Донецької області. Це людина, яка боролася проти русифікації Донецького краю, була співзасновником Української Гельсінської групи, за що поплатилася своїм життям.

Актуальність полягає в тому, що сьогодні, як ніколи, важливо показувати, що Донбас має багато визначних та маловідомих постатей, які зробили значний вклад в історію України. Вони завжди були з українським народом і боролися за його незалежність. Зокрема, можна згадати визвольний рух у часи Другої світової війни. Ніхто не може говорити, що Донецька та Луганська області були пасивними щодо українського питання, а зараз тим паче. Висвітлення особистості Олекси Тихого є важливим з огляду на майбутню реінтеграцію регіону після закінчення російсько-української війни. Щоб остаточно відкинути всі сумніви щодо зв'язків Донбасу з Росією й показати, що тут теж живуть такі самі українці, як і всюди, і що тут вирує українська культура.

Метою дослідження є висвітлення життєвого шляху Олекси Тихого, а також його поглядів щодо української мови та процесу русифікації у Донецькому краї.

Він народився на хуторі Їзевка Краматорського району. Олекса закінчив філософський факультет Московського університету ім. Ломоносова. Потім викладав у школі. Але як же так сталося, що з педагога у школі Олекса став ворогом № 1 для радянської влади? Проблема в тому, що він був дуже незадоволений політикою радянського уряду щодо українського народу та інших.